

MƏTBUAT TARİXİ

Mir Cəfər Pişəvərinin publisistikası

Vüqar Əhməd

Filologiya elmləri doktoru, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu.
Azərbaycan.

E-mail: vuqar.ahmed.63@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9168-4545>

Annosasiya. Pişəvərinin publisistikası yüksək ideyalı publisistikadır. 30 illik bir dövrü əhatə edən yaradıcılıq fəaliyyətində ən mürəkkəb ictimai-siyasi hadisələrlə üz-üzə gələn və öz sağlam mövqeyini qoruyan ictimai xadim – jurnalist həmişə cəmiyyətin ən mütərəqqi qüvvələrinin fikir və arzularını təmsil etmişdir. Pişəvəri publisistikasının xüsusiyyətlərindən danışdıqda onun bədilik cəhəti ayrıca qeyd edilməlidir. Onun publisistikası janr və forma etibarilə zəngindir. Belə ki, “Mir Cəfər Cavadzadə”, “Əcul”, “Nadi”, “Səməndər”, “P” və s. imzaları ilə felyeton, очерк, tənqidi qeydlər, ictimai, tarixi və fəlsəfi mövzuda məqalələr yazmış, dövrün, cəmiyyətin ictimai eyiblərini, dünya imperializminin, fars şovinizminin siyasətini ifşa etmişdir. Pişəvərinin publisistikası yazıçı qələminin məhsulu, bədii publisistikadır. Onun bir çox məqalələri bədii əsər kimi oxunur. Bu xüsusiyyət publisistik əsərlərin fikir ardıcılığı, ifadə gözəlliyi, dilinin səlisliyi və obrazlılığından əlavə, bir də bədii təsvir vasitəsindən bəcaqla istifadə etməkdən irəli gəlir. Yalnız очерklərində deyil, bir sıra məqalələrində Pişəvəri izah etmək istədiyi fikri real hadisələrin bədii təsviri və bəzən obrazların vasitəsilə verir. Ona görə də Pişəvəri publisistikasından danışdıqda, hər şeydən əvvəl, təsəvvürdə alovlu yazıçı publisistikası canlanır.

Açar sözlər: publisistika, mətbuat, qəzet, очерк, resenziya, felyeton, məqalə, jurnalistika, vətənpərvərlik

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.198>

Məqaləyə istinad: Əhməd V. (2020) *Mir Cəfər Pişəvərinin publisistikası*. “Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı”, № 1, səh. 177-185

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 04.05.2020; qəbul edilib – 18.05.2020

Mir Jafar Pishavari's publicity

Vugar Ahmed

Doctor of Philological Sciences, Institute of Literature named
after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: vuqar.ahmed.63@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9168-4545>

Abstract. Pishavari's publicity is a high ideological publicity. Public figure – journalist facing the most difficult social and political events and maintaining his position for 30 years of creative activity always represented the thoughts and desires of the most progressive forces of society. When speaking about the peculiarities of Pishavari's publicity, its artistic aspect should be especially noted. His publicity is rich in terms of genre and form. So that,

Mir Jafar Javadzade wrote the feuilleton, essay, critical notes, articles on social, historical and philosophical issues with the signatures of "Ajul", "Nadi", "Semender" and "P"; and revealed the social consequences of the period, society and politics of world imperialism and Persian chauvinism policy. Pishavari's publicity is a product of writer's style and artistic publicity. Many of his articles are read as a fiction. This feature stems from skillful use of sequence of idea, the beauty of expression, fluency and image of the language and artistic means of public works. Pishavari expressed an idea that he wanted to explain through an artistic description of real events, sometimes with the help of images not just in essays, but in several articles. That is why, speaking about Pishavari's publicity, first of all, the poet's publicity is illuminated in the imagination.

Keywords: publicity, press, newspaper, essay, review, newspaper satire, article, journalism, patriotism

http://dx.doi.org/10.29228/edu.198

To cite this article: Ahmed V. (2020) *Mir Jafar Pishavari's publicity*. "Azerbaijan Literature Studies", Issue I, pp. 177-185

Article history: received – 04.05.2020; accepted – 18.05.2020

Giriş / Introduction

Pişəvəri ictimai fikir tariximizdə M.F.Axundov, C.Məmmədquluzadə, N.Nərimanov, C.Cəfərli, S.Vurğun, M.İbrahimov kimi milli əqidəli, geniş dünya görüşlü, ədəbi növ və janr baxımından yaradıcılığı rəngarəng və zəngin olan bir sənətkar kimi yer tutmuşdur. O, ədəbi yaradıcılığın şeir, nəsr kimi növlərində qələmini sınımış, publisistika və bədii tərcümə ilə məşğul olmuşdur. C.Pişəvərinin həyat və yaradıcılığının çox hissəsi mətbuatla bağlı olmuşdur.

Tarixi təcrübə göstərir ki, publisistika yazıçıların yaradıcılığında mübariz ədəbi forma kimi geniş yer tutmuşdur. Azərbaycan sənətkarlarının böyük bir nəslə məhz buna görə məktəbi, maarif sistemini xalqın ictimai şüurunun oyanmasında, mədəniyyətin inkişafında, xalqın mənəvi-əxlaqi-estetik aləminin zənginləşməsində başlıca faktorlardan saymışlar. Bu baxımdan M.F.Axundov, C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqverdiyev, S.S.Axundov, A.Şaiq, Ə.Hüseynzadə, N.Nərimanov kimi ədib, şair və demokrat-publisistlərin obrazlı-ədəbi qənaətləri, nəticə və mülahizələri arasında ideya yaxınlığı və tipoloji nöqtələr çoxdur. Tarixilik və varislik prinsipləri baxımdan yanaşanda Mir Cəfər Pişəvərinin dövrünün ictimai-siyasi hadisələrinin təhlili, ədəbi-tarixi problemlərə münasibəti sələfləri olan demokrat ədib və publisistlərin münasibəti ilə yaxından səsləşir, bir növ onun başqa mühitdə və tarixi-coğrafi məkanda yenidən ifadəsinə çevrilir. Mübariz yazıçı publisistikasını dövrün gündən-günə artan tələblərinə uyğun bir səviyyəyə qaldırmaq üçün onun görkəmli nümayəndələrinin təcrübələrini öyrənmək ən mühüm şərtidir. Öz atəşin qələmilə mübariz publisistikasının gözəl nümunələrini yaratmış Pişəvərinin də bu sahədəki fəaliyyətinin tədqiqi, şübhəsiz ki, çox faydalıdır. M.C.Pişəvərinin publisistik yazılan mövzu genişliyi ilə, qələm məhsullarının obrazlılığını təmin etmək üçün istifadə etdiyi ədəbi materialların çoxmotivliliyi, zəngin epizodluluğu ilə seçilir. Pişəvərinin publisistikası Azərbaycan ədəbiyyatının mütərəqqi ənənələrinin bünövrəsi üzərində yüksəlirdi. İctimai həyat həqiqətlərini əks etdirəcək, çağdaş həyatın tələbləri səviyyəsinə düşməyən onun fəaliyyətinin əsasını təşkil edirdi. Dövrünün elə bir tarixi-siyasi hadisəsi olmamışdır ki, Pişəvəri yaradıcılığında öz əksini tapmasın.

Əsas hissə / Main Part

M.C.Pişəvərinin ilk publisistik yazısı 3 iyul 1917-ci ildən başlayaraq Bakıda nəşr olunan "Hümmət" qəzetində dərc edilmişdir. Həmin qəzetin 14 və 15-ci nömrələrində "Qarabağ övzai"

başlığı altında yazdığı məqalələrində o, xanların, bəylərin və bir para ruhanilərin cinayəti nəticəsində Qarabağın "bir parça qan dəryasına dönməsindən" [1] bəhs edirdi. Bu yazılarda zəhmətkeşlərin qanını axıdan cəlladlara qarşı qızğın etiraz hissi duyulur. Bundan sonra Pişəvərinin az-çox geniş fəaliyyət göstərdiyi orqan "Azərbaycan cüzi layənfəkki İran" qəzeti olmuşdur. Bu qəzet siyasi istiqamət etibarilə "Hümmət"ə nisbətən zəif idi. Onun səhifələrində inqilabi məqalələrlə yanaşı, siyasi cəhətdən zərərli yazılar da dərc edilirdi. Məsələn, "Azərbaycan cüzi layənfəkki İran" qəzeti özünün ilk nömrəsində nəşr olunan "Maslakimiz" sərlövhəli məqaləsində yazmışdır: "Qəzetimiz ümum aləmi-islami ittihad və ittifaqa dəvət edəcək, zənginləri fəqir və müqəddirləri zəif etməyə tərsəfər olmayıb, biləks, aralıqı çarələr və aqədqi iqtisadi, siyasi, ictimai yollar vasitəsilə fəqirlərin zənginləşməsinə, zəiflərin iqtidar bəhəm edib məqamətə-aliyyəyə suud etməsinə çalışmaq muntəhəyi-amalımızdır". Qəzetin istiqamətverici bu zərərli fikrindən tamamilə fərqli olaraq, həmin nömrədə Pişəvəri "Maarif xidmət lazımdır" sərlövhəli məqaləsində xarici imperialistlərin əlaltıları olan hakim təbəqələrin birləşməsinə heç də nicat yolu hesab etmir, onu "əsas xərab olmuş bir binanın divarlarını rəngləməyə" bənzədir. Bununla da Pişəvəri qəzetin qismən panislamist istiqaməti aleyhinə çıxış edirdi. "Azərbaycan cüzi layənfəkki İran" qəzeti özünün birinci nömrəsinin baş məqaləsində indi 7 noyabr çevrilişi adlandırığımız Oktyabr inqilabından vahiməyə düşərək "Əbnaş başqer bir-birina rəhmsiz, amansız bir cəllad kəsilməmişdir" yazdığı halda, Pişəvəri Oktyabr inqilabının başlanmasını Şərqdə, o cümlədən İranda inqilabi hərəkatın genişlənməsini və bunun nəticəsində İranda tamamilə müstəmləkəyə çevrilməsi cəhdlərinin qarşısının alınmasını göstərirdi: "İran satılmış, yamış, ayaqlar altında getmiş, daha doğrusu, münqariz olmaqda idi ki, Rusiya inqilabi-kəbiri başladı. O qüvvəyi-məxfiyəyə də (Cənubi Azərbaycanca və İrandaqı milli azadlıq hərəkatına işarə edir – V.Ə.) yavaş-yavaş aşkara çıxmağa başladı".

O, böyük ruh yüksəkliyi ilə yeni yaranmış Sovet Hökumətinin tədbirlərini alqışlayırdı: "Rusiyanın azad hökuməti həqiqətən üzündən pərdəni götürüb gəlmiş muahidənamalığı kəşf və elan etdi" [2]. – deyər imperialist dövlətlərin müstəmləkəçilik siyasətinin aşkara çıxarılmasına müsbət yanaşdırdı.

Pişəvərinin "Azərbaycan" qəzetində dərc edilmiş məqalələri özünün ideyası, müəllifə görə aydın məqsədi, səliss dili, bədiiyyəti ilə başqa məqalələrindən seçilir. Pişəvərinin publisistikasından səhəbt əqdıqda bu cəhəti xatırlatmalıyıq ki, biz burada adı jurnal və qəzet məqaləsindən deyil, öz bədiiyyəti, janrın tələblərinə uyğunluğu ilə sənət əsəri səviyyəsinə yüksəlmiş publisistikamı nəzərdə tuturuq. Bu xüsusiyyət müharirinin "Azərbaycan" qəzetindəki məqalələrinə də aiddir. Umumiyyətlə, Pişəvərinin publisistik yaradıcılıq fəaliyyəti haqqında onu demək lazımdır ki, bu janrdan olan əsərlərdə Azərbaycan xalqının milli azadlığı və İranda istiqalyyəti mübarizəsi daha geniş və mühüm yer tutur. Bəhs etdiyimiz dövrdə İngiltərə imperialistləri İranda öz işğalçılıq planlarını çox fəal surətdə həyata keçirmək niyyətində idilər. Pişəvəri o illərdə yazdığı məqalələrində bu məsələyə tez-tez müraciət edər, bədii dillə öz təəssuratını bildirir və yatmışları oyanmaq istəyirdi. İşğalçıların cinayətlərini inandırıcı, təsiri bir şəkildə qələmə alan publisist, torpağın düşüncə xəncər vuran cəlladı göstərir və biganə mövqə tutan seyrçi vətən övladlarını haqlı olaraq məzəmmət edirdi: "Ey İran övladı, ey qəflət gəhvarəsində cəhəlat laylasıyla istirahətə məşğul olan naimlər, vaxtdır, ayılıb tamaşa ediniz...! Görünüz... o nəzənin sinə kimlərlə cəvlangah olmuş! İddiayi-mədəniyyəti edən barbarların vətəninizdəki rəftarını görüb də həmiyyəyə gəliniz...! Cəllad, xəncəri hara? Sevgili anamızın ciyərini mi? Bəs nəyə muntəzirik, kimləri gözləyirik, kimdən imdad edirik? Qeyridən imdad gözləyən müzəffər olarmı?" [4] Pişəvərinin gözəl arzularını, İran demokrat firqəsi və onun Bakı şöbəsinin orqanı olan "Azərbaycan" qəzeti o qədar da təmin etmirdi. O, elə siyasi təşkilat axtarırdı ki, həqiqətən İran və Cənubi Azərbaycanı xarici imperialistlər və daxili düşmənlərdən xilas etmək iqtidarında olsun. Belə bir siyasi təşkilat, o vaxt hələ qüvvətli olmasa da, Bakıda əsasən Cənubi Azərbaycandan gəlmiş fəhlə zəhmətkeşləri öz ətrafında toplayan Ədalət Partiyası idi. Bu partiya, Pişəvərinin ifadəsilə demiş olsaq, o vaxt İranda olan ən mütərəqqi təşkilatı olmaqla barabər, İranda birinci sosial-demokrat partiya hesab olunurdu. Pişəvəri bu hadisədən 25 il sonra yazdığı xatirələrində göstərir ki: "İşdə göstərdiyim sədaqət və səmimiyyətə görə İranda olan ən mütərəqqi təşkilatı mənə açıq ürəkə qarşıladı" [13, s.29].

Ümumiyyətlə, Mir Cəfər Pişəvərinin publisistik yaradıcılığını üç dövrə bölmək olar: 1. 1917-1922-ci illər. Bu dövrün ilk iki-üç illi, o, "Hümmət", "Açıq söz" və "Azərbaycan cüzi layən-fakki İran" qəzetləri sahifələrində ictimai-siyasi mövzuda məqalələr çap etdirmişdir. Həmin dövrün 1919-1922-ci illəri daha çoxun və məhsuldar olmuşdur. Belə ki, həmin illərdə o, ədəbi-tənqid məqalələr, şeir və felyetonlarla çıxış edirdi. Bu dövrdə "Hürriyyət", "Azərbaycan füqərəsi", "Füqərə sədasi", "Azərbaycan müvəqqəti hərbi inqilab komitəsinin xəbəri", "Kəndli" və ya "Kəndçi", "Kommunist", "Yeni yol", "Yeni fikir" qəzetlərində, eləcə də "Yoldaş", "Tikan", "Maşal", "Qızıl qələm", "Maarif", "Şərq qadını" jurnallarında "M.C.Cavadzadə", "M.C.Cavadzadə Xalxalı", "Əcül", "M.C.Nadi" imzaları ilə məqalə və əsərlər nəşr etdirmişdir. O, "Hürriyyət", "Azərbaycan füqərəsi", "Kəndçi", "Kəndçi", "Kommunist" qəzetlərinin, "Həqiqət" və "Yoldaş" jurnallarının baş redaktoru vəzifəsinə qədər yüksəlmişdir.

Pişəvəri ədəbi-bədii yaradıcılığında görkəmli satirik Cəlil Məmmədquluzadənin yolu ilə getmiş, onun zəngin təcrübəsi və yazı metodundan istifadə etmişdir. Bu mərhələ onun jurnalistika biçməsinə və oqrafiasına həm də bir təşkilatçı-redaktor kimi daxildir. Belə ki, rəsmən partiya daxil olduqdan sonra "Ədalət" Partiyasının Mərkəzi Komitəsi onu "Hürriyyət" qəzetinə məsul redaktor təyin edir.

Bu son dərəcə çətin və məsuliyyətli bir dövr idi. İngiltərə komandanlığı Bakıda ağalığı edirdi, lakin bununla belə "Hürriyyət" nəşr olunur, "lazım gəldikdə düşmənlərinə cavab verirdi" [6]. Mühərrirlik missiyası daha çətin, ağır və məsuliyyətli sayılmışdır. Bu baxımdan C.Məmmədquluzadə, Ə.Hüseynzadə, Ü.Hacıbəyov və başqalarının fəaliyyəti nəsil üçün əsl nümunə məktəbi olub. Onlar mühərrirlik sahəsindəki fəaliyyətlərində son dərəcə diqqətli, həssas və ehtiyatlı olmuş, məsələlərin şərhində tarixilik, elmilik, müasirlik, millilik-bəşəriyyət tələblərinə əməl etmişlər. Böyük ədəb və demokrat, ictimai və dövlət xadimi N.Norimanov mühərrirliyin cəmiyyət həyatındakı rolunu nəzərə alaraq onu yüksək qiymətləndirmişdir: bəzi mühərrirlər var ki, onları ayrı-ayrı sözlərin mənasına diqqət vermirlər. Bu mühərrirlərin cümlədə işlədikləri sözlərin "nə başı, nə ayağı" olmağın özləri də anlamırlar. "Əta olundu" sözü ilə "alındı" sözünə fərq qoymayan bir şəxs görəsizin birdən-birə "mühərrir" oldu. Özgəyə təlqin verdi, o da inandı... Ya xeyr, "küçələrdə xəbər verənələr" bir də baxdımsa ki, "başından böyük" bir məsələni götürüb qəzetlər sütunlarında höll edir, sözlərinin nə başı, nə ayağı olmağın özü də anlamır" [12, s.79].

"Hürriyyət" nəşr olunduğu gündən mühərrir Pişəvəri zəhmətkeşlərin hüququnu ardıcıl müdafiə etmiş, irtica və əksinqilabi qüvvələrə qarşı durmadan mübarizə aparmışdır. Qəzetdə edilmiş bir-iki təsadüfi məqaləni istisna etmək şərtilə demək lazımdır ki, "Hürriyyət" öz ideya sağlamlığı və mübariz ruhlu Azərbaycan demokratik mətbuatı tarixində xüsusi bir mövqe tutur. "Hürriyyət" qəzeti, "Ədalət" Partiyasının bundan əvvəlki orqanı olan "Beyrəqi-ədalət" jurnalına nisbətən, öz ideya səviyyəsi etibarilə çox yüksəkə dururdu. İlk nömrənin "Hürriyyət" in məsləki" adlı baş məqaləsində qəzet məqsədini belə ifadə edirdi: "İran "Ədalət" firqəsinin bu nəşri fəqərə rəhnəməli vəzifəsini öhdəsinə alıb, inləyən bir yığın zindei-biruhun dərdlərinin tərcümanı olacaqdır" [6].

Pişəvəri böyük humanizm və beynəlmillətçilik ruhlu yazdığı silsilə məqalələrində Azərbaycan və erməni xalqları arasında düşmənçilik salan fitnəkarları ifşa edir və öz kəskin etiraz səsinə yüksəlirdi. O vaxt Azərbaycan və Ermənistan arasında nahaq qanların axıtılmasının müqəssirləri olan daşnak partiyası öz orqanlarında, habelə onların siyasətinə tabe olan burjuva ziyalıları öz liberal qəzetlərində təqdiri bir-birinin boynuna atırdılar. Lakin "Hürriyyət" qəzeti hadisəni birtərəfli götürürmür, hər iki xalqın düşmənlər olan satqın təbəqələrə qarşı eyni kəskinliklə etiraz etməklə bərabər, zəhmətkeşlərə düzgün yol göstərir. Pişəvəri "Zəngəzur məsələsi münasibətilə" sərlövhalı məqaləsində yazırdı: "Ermənistan daşnakları böyük Ermənistan xülyası ilə erməni fəqərəyi-kəsbəsinə məhv etdilər" [6]. Pişəvəri yalnız hər iki xalqın hakim təbəqələrinin xəyanətini açıb göstərməklə kifayətlənmir, eyni zamanda onların cinayətlərinə son qoymaq yolunu da nişan verir. "Bəs nə vasitə ilə müsəlman və erməni fəqərəyi-kəsbəsinə daşnak, müsəvat və ittihadçıların alçaq rəyasətlərindən xilas olub da birləşə bilərlər? Əlbəttə, daşnak və müsəvatı dağıtmaq, ... çünki bunların vücudilə ermənilər və müsəlmanlar da rahatcasına yaşayacaqlardır". Əlbəttə, bu fikri qənaət Pişəvərinin dünyagörüşündən irəli gəlirdi. Bu tarixi dövrün vüsət və səciyyəsinə doğan

bir səhv sayıla bilər. Belə ki, Xalxalı erməni millətçiliyinin əsl mahiyyətini bilmədiyi üçün belə qənaətə gəlmişdi. İkinci bir cəhətdən o, Müsavat partiyasının proqram və Nizamnaməsinə müxalif olmuş, dövrün siyasi mənzərəsinə tam dərk edə bilməmişdi. "Hürriyyət" qəzetində Pişəvəri öz obrazlı dili, kəskin qələmi ilə o vaxt Azərbaycanda hökm sürməkdə olan terror üsulunu cəsarətlə ifşa edir və ona qarşı dərin nifrətini bildirirdi. "Nahaq qanlar" adlı məqaləsində yazırdı: "Bakıda və ətrafında nahaq qanlar tökülməyə başlamışdır. Yəni qoçuluq, dəstəbəzlik əski halına qayıtmışdır. Yəni analar ögülsüz, bacılar qardaşsız, uşaqlar atasız qalmaqdadır. Yəni kəndlilərin, zavallı və məzlumların göz yaşları məhkəmələr qapısında tökülməkdədir... Yəni haqqnaheqqə mübəddəl olmuşdur. Yəni nəz parə, gündüz gecəyə dönmüşdür. Əlqərəz, yəni zillət, yəni zülm, yəni qətl, yəni qərar başlamışdır" [6].

Pişəvəri 1918-1920-ci illərdə çox gərgin, yaradıcı və məhsuldar jurnalistlik fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. O, "Hürriyyət" də məsul redaktor olmaqla bərabər, bir çox fəhlə qəzetlərində və o cümlədən "Azərbaycan fəqərəsi", "Bakı fəhlə konfransının xəbəri", "Zəhmət sədasi", "Füqərə sədasi" qəzetlərində yaxından iştirak etmişdir. Həmin illərdə Pişəvəri Bakıda gənc işçilər ittifaqı tərəfindən həftədə bir dəfə nəşr olunan "Yoldaş" jurnalının da məsul redaktoru vəzifəsində çalışırdı.

Jurnal on altı səhifə çıxırdı. Zəhmətkeş gəncləri istismardan azad olmağa, Sovet Hakimiyyəti uğrunda müstəşəkkil mübarizəyə çağırın bu jurnalda ədəbi, siyasi və ictimai məsələlər daha aydın dil və səlis üslubla işıqlandırılırdı. Pişəvərinin bu jurnalda çap olunmuş məqalələri əsasən gənclərin inqilabı ruhda təbiiyyətdən ediləməsi məqsədinə yönəldilirdi. "Yoldaş" jurnalının üçüncü nömrəsində Pişəvərinin "Fəhlə qəzetlərinin qapanması münasibətilə" [7] məqaləsində göstərilir ki, təkcə Azərbaycanda deyil, hər yerdə burjuaziya tərəfindən işçilərin hüquqlarının qarşısı alınır, onlara yazmaq, danışmaq imkanı verilmir. Bu, zəhmətkeşlərin sürlənməsinə mane olmaq və onları istismar zəncirinin əsarətində saxlamaq üçündür.

Pişəvərinin Azərbaycanda Sovet Hakimiyyətinin qurulmasına qədərki publisistik fəaliyyətini belə səciyyələndirmək olar: ilk addımlarından başlayaraq o, öz mövqeyini və cəhəsinə düzgün təyin etmiş, xalqımızın düşmənlərinə qarşı kəskin qələmlə mübarizə aparmışdır. Azərbaycanda Sovet Hakimiyyəti qurulduqdan sonra Pişəvəri "Kommunist" qəzetində redaksiya həyatının üzvü və baş mühərrir vəzifəsində çalışır, sonralar "Kəndli" qəzetinin redaktoru olur. Onun bu iki qəzetdə günün ictimai-siyasi məsələlərinin təhlilinə həsr edilmiş bir sıra məqalələri dərc edilmişdir [2].

İrəndəki mübariz qüvvələrin vahid mərkəzini yaratmaq niyyətilə Kommunist Partiyası yaradılması zərurətini dərk edən İran "Ədalət" Partiyası geniş hazırlığa başlayır. 1920-ci il iyun ayının 22-də İran Kommunist Partiyasının I qurultayı Ənzəlidə işə başlayır. 6 gün davam edən bu qurultay "Ədalət" Partiyasını İran Kommunist Partiyası adlandırır və onun Mərkəzi Komitəsini seçir. Qurultay öz proqramını hazırlayır. Orada imperalizm, şah və İran feodalları əleyhinə mübarizəni özünün əsas şüarları kimi qəbul edir. Bu vaxt Pişəvəri də milli azadlıq uğrunda mübarizə edənlərin on sıralarında idi. O, yorulmaq bilmədən xalqın azadlığı uğrunda çalışır və bu yolda bütün bacarığını səfərbərliyə alırdı. Ədib özünə 23 il sonra bu dövrü xatırlayaraq yazırdı: "Cəngəl azadlıq hərəkatı məni də, bütün İran azadixahları kimi, özünə cəlb etdi; vaxtı itirmədən oraya getdim. O, çünki dostlarımla bildiyi kimi, orada da həmişə mübarizənin birinci sırasındadır; qəzet yazırdım, nitq söyləyirdim, milli məqsədlərin irəliləməsi uğrunda ən ağır və məsuliyyətli vəzifələri öhdəmə götürürdüm. Gənc idim, iş, fəaliyyət və inam məni itəli çəkirdi, tanıtırdı, azadixahlardan yanında mənə etibar və hörmət qazandırır" [5]. Qurultay həm də Pişəvərinin "Ədalət" partiyasının xarici bürosunun fəaliyyəti barədə məruzəsini dinləyir. Orada gənc demokrat-publisist İKPK-nin təbliğat üzrə katibi seçilir. Lakin mətbuata bağlılıq onu MK-nin nəzakət təşkilatı kimi Həmkarlar ittifaqının mərkəzi orqanı olan "Həqiqət" qəzetini nəşr etməyə aparıb çıxarırdı. O vaxt "Həqiqət" qəzeti İran Həmkarlar İttifaqının ilk orqanı olmuş, 1922-ci ildən Tehranda fars dilində nəşr edilmişdir. (Pişəvəri bu qəzetdə "Əhməd Pərviz" və "Əcül" imzaları ilə çıxış etmişdir – V.Ə.)

HİMŞ-in sıralarında elmlər doktoru, ali təhsilçisi, diplom səhiyyəli az imiş. Oduq ki, bir neçə yazı istisna olmaqla qəzetin bütün baş məqalələri Pişəvəri tərəfindən yazılmışdır [5].

"Həqiqət" qəzeti sahifələrində Pişəvəri İran irticasını və onun xarici havadarlarını ifşa edir, aristokrat təbəqənin satqınlığını açıb göstərir, xalqın və vətənin qayğısına yalnız zəhmətkeşlərin

tirələrində həmin xəbəri belə izah etmişdir: "... Guya müxbirimiz oradan yazır ki: "Sakitlikdir, qurd quzu ilə otlayır". Bunun mənası budur ki, haman doqquz yüz altıncı ildə, ümumən bütün Rusiyada, xüsusən o vaxt imperatorun paytaxtı olan Peterburqda böyük rəhatsızlıqlar və bəlkə ixtişaşlar vəqə olurdu. Azadixahlar və firqələr... başlarını qalxıb üzün edirdilər. Qurda oxşayan Padşah hökuməti əhalini həmişəki kimi boğub yemək xəyalından düşmək istəmədi. Və hər gün oradan Tiflisə növ-növ əməllər tətili, sui-qəsd və bu qism təzə xəbərlər gəlməkdə idi" [8, s.464-465]. Deməli, Pişəvərinin əsərlərində, xüsusən felyetonlarında dil-üslub xüsusiyyətləri C.Məmmədquluzadənin üslub-dil xüsusiyyətlərinə çox oxşayır. Bu ustad-şagird bəhrələnməsi kimi məraqlidir. Belə misallarnın sayını xeyli artırmaq olar. Pişəvəri hələ yaradıcılığının ilk dövründən başlayaraq Azərbaycan ədəbiyyatının demokratik nümayəndələrindən öyrənmiş və onların yolunu davam etdirmişdir. Bu xüsusiyyətlər Pişəvərinin yalnız azərbaycanca yazdığı məqalələrinə deyil, eyni zamanda farsca yazdığı əsərlərinə də aiddir. Belə ki, böyük publisist fars dilində yazdığı məqalələrində fars klassik ədəbiyyatı və folklorundan istifadə etməklə fikrin obrazlı-bədii, yığcam-kəsrli ifadəsinə nail olmuşdur.

Professor Teymur Əhmədovun N.Nərimanovun publisistikası barədə dediyi fikri Pişəvərinin də publisistikasına şamil etmək olar: "N.Nərimanovun publisist yazılarında İran milli azadlıq hərəkatının sadəcə icmalı deyil, bu hadisələrin xarakteri, mahiyyəti və istiqaməti obyektiv şəkildə izah edilmişdir. İran inqilabı hadisələrini diqqətlə izləyən görkəmli ictimai xadimin alovlu sözləri xalqı ölüm-dirim mübarizəsində qatıyyətli, cəsarətli, sərvaxt və həmrəy olmağa ruhlandırır" [9, s.8].

Nəticə / Conclusion

Azərbaycan mətbuatının özünəməxsus satirik və yumoristik, bədii-fəlsəfi, ictimai-siyasi və ədəbi-publisistik sistemi yaranıb formalaşmışdır. Belə ki, xalqın həyatı, tarixi, mədəniyyəti və dili, sosial-iqtisadi, ictimai-mənəvi vəziyyəti ilə bağlı məsələlər, milli azadlıq, milli özünütanıma kimi problemlər Azərbaycan jurnalistikasının 122 illik salnaməsində xüsusi yer tutmuşdur və bu gün də aktual olaraq səslənir. Azərbaycan publisistikasının poetika və estetikasının, üslub, dil və janr, forma xüsusiyyətlərinin yaranıb formalaşması və inkişafında H.Zərdabi, Ünsizadə qardaşları, C.Məmmədquluzadə, Hacıbəyov qardaşları, Ə.Hüseynzadə, Ə.Cəfəroğlu, Ə.Ağayev kimi nümayəndələri ilə bir sırada Mir Cəfər Pişəvərinin də xidmətləri vardır. O, təkcə ictimai dövlət xadimi kimi deyil, həm də bir ədəb-nəsir, tənqidçi və qüdrətli publisist kimi ədəbiyyat və mədəniyyət, publisistika tariximizdə layiqli yer tutur.

Ədəbiyyat / References

1. "Hümmət" qəzeti, 1917-ci il nömrələri.
2. "Acır" qəzeti, 1943-1946-cü il, № 91.
3. "Azərbaycan cüzi layənfəkki İran" qəzeti, № 1, 1918-ci il.
4. "Azərbaycan" qəzeti, Bakı, № 9, 1918-ci il.
5. "Həqiqət" qəzeti, Tehran, 1922-ci il, № 76.
6. "Hürriyyət" qəzeti, Bakı, 1919-1920-ci illər, № 42; 31; 48; 35; 44.
7. "Yoldaş" jurnalı, Bakı, 1920-ci il nömrələri.
8. Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası: 3 cildə, II c. Bakı, "Elm", 1988.
9. Əhmədov T.Ə. N.Nərimanovun yaradıcılıq yolu. Bakı, "Yazıçı", 1992.
10. İbrahimov M.Ə. Tufanlara kömək edən qələm. Bakı, Azərneşr, 1987.
11. Məmmədquluzadə C.H. Əsərləri. 3 cildə, III c. Bakı, Azərb. EA nəşriyyatı, 1967.
12. Məmmədov M.Q. Nərimanov və ana dili. Bakı, "Elm", 1971.
13. Pişəvəri M.C. Seçilmiş əsərləri. Bakı, Azərneşr, 1984.

Публицистика Мир Джафара Пишавари

Вугар Ахмед

Доктор филологических наук, Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА, Азербайджан.

E-mail: vuqar.ahmed.63@mail.ru

Резюме. В публицистике М.Дж.Пишавари содержатся высокие идеи. Общественный деятель, журналист, твердо хранивший в своей 30-летней творческой деятельности здравые убеждения, как очевидец самых трудных общественно-политических событий, всегда был представителем мыслей и мечтаний самых прогрессивных сил общества. Характеризуя публицистику М.Пишавари, следует особо подчеркнуть ее художественные особенности с точки зрения богатства жанров и форм. Так, Мир Джафар Джавадзаде писал фельетоны, очерки, критические примечания, статьи на социальные, исторические, философские темы за подписями "Аджул", "Нади", "Семендер", "П" и др., разоблачая социальные пороки своего времени, политику мирового империализма, иранского шовинизма. Публицистика Пишавари является плодом художественного пера писателя. Многие его статьи читаются как художественное произведение. Это свойство происходит, помимо последовательности мысли, привлекательного повествования, лаконичности и образности языка, благодаря умелому использованию художественно-образительных средств. Не только в очерках, но и в ряде статей Пишавари старался выразить свою мысль посредством художественного изображения реальных событий и отдельных образов. Поэтому, говоря о публицистике Пишавари, прежде всего, представляется пламенная публицистика писателя.

Ключевые слова: публицистика, пресса, газета, очерк, рецензия, фельетон, статья, журналистика, патриотизм